

Dokumenti

Janko
Jeri

Manjšinski posvet v Trstu

(Nekaj dejstev in za zdaj ad hoc opomb)

Nekaj vročih poletnih tednov, ki nas deli od mednarodne konference o manjšinah (od 10. do 14. julija 1974 na tržaški pomorski postaji), je pač prekratko razdobje, da bi lahko strokovno in stvarneje ovrednotili to zares veliko mednarodno srečanje, ki se ga je udeležilo, kakor pravijo organizatorji, prek osem sto ljudi — pripadnikov manjšin iz Zahodne Evrope, strokovnjakov, politikov in drugih, ki se tako ali drugače ubadajo z manjšinskimi vprašanji. Koliko je ta včasih polemična izmenjava mnenj (predloženih je bilo več kot tisoč poročil, v razpravo pa je poseglo okoli tristo udeležencev) obogatila informativno, metodološko in teoretično naša dosedanja spoznanja o perečih voziščih te, po svoji vsebini tako raznotere in občutljive problematike, bomo poizkušali prikazati drugič. Za sedaj pa se zadovoljimo s kronistično, parcialno beležko o nekaterih poglobitvenih dejstvih in mnenjih in z dokumentirano informacijo o prispevku strokovnjakov iz naše republike v treh komisijah tega, po koncu zadnje svetovne vojne v mnogih pogledih edinstvenega mednarodnega srečanja.

Sklepi lanskega novembrskega pripravljalnega sestanka v Sosljanu: naj bi bila to konferenca »o manjšinah z manjšinami«, da bo glavna pozornost posvečena narodnim (etničnim) manjšinam in odprtim vprašanjem narodnostne zaščite avtohtonih slovenskih sodržavljanov, so se v glavnem uresničili. Pričevanja naših zamejskih rojakov (tako iz Italije kakor iz avstrijske Koroške) so bila vsestransko dokumentirana, prepričljiva in zavzeta in, kar je zelo pomembno, enotna in celotna tako pri razčlenjevanju sedanjega dejanskega stanja. Vključevala so najnovejšo zgodovinsko genezo, kakor tudi temeljne zahteve za doseglo dejanske enakopravnosti (ne glede na nekatere odtenke) s tako imenovanim »večinskim« narodom. K temu pa velja posebej dodati še vrsto publikacij, ki so jih naši zamejci pripravili nalašč za konferenco. V tem pogledu (publicističnem seveda) je boj slovenske manjšine v Italiji in Avstriji dosegel svojevrstno »internacionalizacijo«. Bistvena pozitivna »zasluga« tega posveta je namreč tudi v tem, da je zdaj evropska, mednarodna javnost dokaj podrobno seznanjena s položajem in težnjami slovenske narodnostne skupnosti onkraj naše zahodne meje in Karavank.

Kaj je mogoče (povsem na kratko) oceniti kot osrednje dosežke julijske tržaške konference? Namenoma to oceno prepuščamo tržaškemu tedniku (Il Meridiano di Trieste, 18. julija 1974); ta je to strnil v naslednjih štirih točkah: 1. manjšina ni breme, marveč bogastvo za skupnost, v kateri živi; 2. države ne morejo zanikati obstoja manjšine v svojem okviru; 3. kolikor so manjšine ustrezno zaščitene, lahko prispevajo (kolikor ravnajo v duhu lojalnosti) k mednarodnemu sodelovanju in 4. centralistično urejene države

niso znale demokratično odgovoriti na ta vprašanja: samo učinkoviti federalizem ali regionalizem lahko obnovi vlogo Evrope na tem področju.

Seveda so to zelo »široke« ali, če uporabimo izraz, ki ga je bilo moč pogosto slišati tudi na konferenci v Trstu, »fleksibilne« formulacije in jih je mogoče različno razlagati, odvisno pač od politične, demokratične zrelosti in strokovne usposobljenosti posameznega recenzenta. Značilen je komentar milanskega dnevnika *Il Corriere della Sera* (15. julija 1974); ta je v zvezi s tem med drugim zapisal, da zdaj nasproti »Evropi domovin«, velikih ali majhnih, poudarjajo »Evropo dežel«, to pa pomeni bolj kapilarno podčrtano demokracijo. In prav to naj bi bilo izročilo tržaške manjšinske konference evropskim državam, da bi se energičneje lotile reševanja odprtih vprašanj narodnih, etničnih in drugih manjšin.

Sedanja podoba namreč ni nič kaj spodbudna: tudi v sodobni Zahodni Evropi, če to tako povprek opredelimo, imamo tri glavne kategorije manjšin. V prvo sodijo tiste, ki jih država ali večinski narod pravno in sicer nočejo priznati; v drugi so sicer »priznane«, so pa le delno zaščitene; v tretjo kategorijo naposled sodijo tiste manjšine (slednjih je, žal, majmanj), ki na temelju mednarodnih pogodb ali ustreznega razvitega pozitivnega notranjega prava uživajo kolikor toliko učinkovito varstvo. »V Italiji sta dva 'prepovedana naroda' (Furlani in Sardinci) in deset etničnih manjšin,« ugotavlja vnovič milanski »*Corriere della Sera*« (18. julija 1974) v članku, ki analizira bilanco manjšinske konference v Trstu. Sicer pa imamo v sedanjih italijanski republiki glede ravnanja celo s »priznanimi« manjšinami dve skupini: sorazmerno popolno zaščiteno nemško narodno manjšino na Južnem Tirolskem in francosko manjšino v Dolini Aoste in pa sicer »priznane« slovensko narodno manjšino na tržaškem in goriškem območju (posegi nekaterih italijanskih političnih predstavnikov so nedvoumno ponazorili, da ta kriterij še ne velja za avtohtono slovensko prebivalstvo v Nadiških dolinah in Režiji), ki je pa le delno zaščiten s Posebnim statutom, integralnim delom londonskega sporazuma iz leta 1954 (v praksi so uresničene samo nekatere njegove določbe, ker ni postal del italijanskega notranjega prava) in z nekaterimi notranjimi določbami, kakor je to primer s prav nedavno noveliranim zakonom za šole s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem.

Še vedno torej ostaja ta diskriminacijska delitev sicer enotne slovenske narodne manjšine v Italiji, čeprav so pokazali prav Slovenci iz videmske pokrajine (tudi s pričevanji na tržaškem kongresu) v minulih letih precej spodbudnih prvin narodnostnega prebujanja. Sicer pa odgovorni krogi vztrajajo pri dveh načelih — »postopnosti in fleksibilnosti«. Odgovorni krogi v demokristjanski stranki, kar je prepričljivo pokazal nastop C. Belcija (13. julija) v komisiji za ustavna vprašanja, zavračajo, da bi nerešena vprašanja odpravili s korenitimi, celotnimi posegi, kakor je bil to primer z »južnotirolskim paketom«. Naj še dodamo pomembno značilnost, da je torinska *La Stampa* (14. julija 1974) zapisala, »da je stališče italijanske vlade indirektno opredelil tržaški demokristjanski poslanec Belci«. Za sedaj pa zgolj obrobna pripomba, v kateri pa je tudi srčika problema. Določbe ustave nove italijanske republike (1948) so za vse enake in to velja tudi za njen 3. in 6. člen. Iz tega nujno sledi, da bi morala biti tudi uveljavitev teh norm v vsakdanjem življenju (*vsebinsko, po notranjih razsežnostih*) za

vse italijanske državljanke enaka, pa naj gre za italijanske državljanke nemškega ali francoskega jezika (narodnosti).

Na ta kratek pripis me je že zlasti spodbudil zapis A. C. Jemola (La stampa, 20. avgusta), ki se v repliki (Risposta ai Friulani) zgraža, če nemara Nazzi Mantalon (s slednjim namreč polemizira) zahteva tudi za nadiške doline raztegnitev »paketa« po vzorcu Zgornjega Poadižja. To bi po njegovem pomenilo (skrajšano povedano) ločene šole, bilingvizem, pretorje, učitelje, zdravnike, občinske tajnike, in bi bili iz teh krajev ali bi pa vsaj govorili slovensko oziroma ladinsko (. . .) »Se poi interpreto male il pensiero del signor Nazzi Matalon, ed egli non pensa a mutamenti di frontiera, dica cosa vuole: l'estensione alla valle del Natisone del »pacchetto« per l'Alto Adige? la sua estensione a tutto il Friuli? scuole separate, bilinguismo, pretori, maestri, medici, segretari comunali del luogo, o che almeno parlino lo sloveno od il ladino?«. Namesto sklepnega akcenta: članek A. C. Jemola je bil objavljen mesec dni po tržaški konferenci; po miselnosti, mentaliteti, ki jo razkriva, pa bi bil lahko napisan, denimo, tudi štirideset let poprej.

Kolikor se povrnem na izvajanja C. Belcija (pa delno tudi njegovega predgovornika L. Elija iz Rima) lahko namreč »postopnost velja za »dolge« (kot je to bilo praviloma doslej) ali pa na »kratke proge«, se pravi, da bi ob jasno določenih obveznostih in nedvoumnih rokih brez obotavljanja rešili še odprta vprašanja. Razširili naj bi tudi pristojnosti dežele na tem področju. Osrednji parlament pa naj bi izglasoval le nekaj okvirni zakon, ki pa bi zagotavljal daljnosežnejša pooblastila deželam tudi na področju zakonodajnih ukrepov glede manjšinske zaščite. Sicer pa je vse, kakor to tudi v naši reviji že leta opozarjamo, predvsem odvisno od politične in moralne volje tako imenovanega večinskega naroda, se pravi od demokratične zrelosti pripadnikov »večine«, da s posebnimi ukrepi zagotovi dejansko enakopravnost prizadete manjšinske skupnosti.

Janko Jeri

DOKUMENTI

Strokovnjaki vseh jugoslovanskih republik so s svojimi šestdesetimi referati bistveneje prispevali, to lahko mirno ugotovimo, k pozitivni usmeritvi in uspehu konference. Strokovni delavci iz naše republike, kakor tudi pripadnika italijanske in madžarske manjšine (Fusilli, Hajòs, Jeri, Klemenčič, Kušej, Lük, Nečak, Polič, Zorn) so pripravili devet referatov. Poleg tega je v Trstu izšlo oziroma je bilo ponatisnjeno več pomembnejših razprav strokovnjakov iz matične dežele. V italijanščini je izšla knjiga Lava Čermelja Slovenci in Hrvati pod Italijo med obema vojnoma. Knjiga Slovenci v Italiji včeraj in danes pa ponatiskuje nekatere temeljne študije v treh jezikih (slovenščini, angleščini in italijanščini) Lava Čermelja (Beneška Slovenija); Boga Grafenauerja (Kanalska dolina); Janka Jerija (Primorski Slovenci do leta 1954, Resnice, polresnice in statistike, in skupaj z G. Kušejem Pravni položaj slovenske narodne manjšine v Italiji); Milka Kosa (Trst in okolica, Goriško območje) in Gorazda Kušaja (skupaj z J. Jerijem Pravni položaj slovenske narodne manjšine v Italiji).

Na sami konferenci pa so razdelili še primerke naslednjih razprav slovenskih znanstvenih avtorjev, in sicer: Drago Druškovič, »Carinthian Slovenes, Ljubljana 1973; Jeri-Kušej-Polič, The special Statute and some